

Zemřel Todor Pavlov

8. května zemřel významný představitel bulharské vědy a kultury, vášnivý bojovník za mír, demokracii a socialismus, důsledný marxista-leninovec, akademik

TODOR PAVLOV.

Jeho neobyčejně bohatý teoretický a publicistický talent zanechal výrazné a trvalé stopy nejen v oblasti filozofie a sociologie, ale i v oblasti literární teorie a kritiky, estetiky a pedagogiky i literatury.

Todor Pavlov se narodil 14. 2. 1890 ve městě Štip v rodině pokrokového učitele a od mládí si osvojoval myšlenky marxismu-leninismu. Stal se aktivním účastníkem Mládežnického revolučního hnutí a v roce 1919 byl přijat do řad Bulharské komunistické strany. V r. 1924 byl zvolen za člena ústředního výboru BKS. Pro svou aktivní účast v revolučním hnutí a pro svou oddanost věci strany a lidu byl několikrát vězněn nebo internován v koncentračním táboře. Několik let prožil jako politický emigrant v SSSR.

Po vítězství v r. 1944 se všestranně zapojil do budování nové společnosti. Dlouhá léta byl poslancem, členem prezidia Národního shromáždění a členem ÚV BKS. Od r. 1966 byl členem politbyra ÚV BKS a tuto funkci vykonával až do r. 1976. V letech lidové vlády byl jedním z nejvýznamnějších organizátorů nové bulharské kultury a vědy. Jako předseda Bulharské akademie věd věnoval všechny své síly upevnění marxisticko-leninských základů vědy a celé ideologické fronty. Pod jeho vlivem vyrostly generace vědeckých a kulturních pracovníků.

Bulharské a světové vědě zanechal Todor Pavlov zásadní marxisticko-leninská díla, z nichž nejvýznamnější je *Teorie odrazu*, publikovaná r. 1936 v ruštině. Velký význam mají i jeho ostatní práce, jako například *Teorie umění*, *Za marxistické dějiny Bulharska*, *Za marxistickou estetiku*, *literární vědu a kritiku*, *Zúčtování s jednou idealistickou*

reakční filozofií, *Charakter a význam socialistické revoluce v Bulharsku*, *Za bulharsko-sovětské přátelství a mír mezi národy* aj. Velká část jeho díla je věnována sociologii nebo má sociologický charakter.

Moderní marxisticko-leninská sociologie by byla nemyslitelná bez tvůrčího přínosu Todor Pavlova a jeho stimulujícího vlivu v oblasti společenských věd.

Jeho odchodem ztrácí bulharská věda a kultura jednoho ze svých nejvýznamnějších představitelů.

Redakce Sociologického časopisu

Plánování a prognózování sociálních procesů*

Socialistické země v čele se Sovětským svazem vcházejí v současné etapě svého rozvoje do období vybudování vyspělé socialistické společnosti. Toto období, jak to zdůraznily poslední sjezdy všech bratrských komunistických a sjednocených dělnických stran, je charakterizováno novými podmínkami socialistické rozšířené reprodukce: přechodem od vyčerpávajících se extenzivních zdrojů k intenzivním zdrojům ekonomického růstu, podstatným urychlováním společenských inovačních procesů, jejichž všeobecným východiskem je vědeckotechnický rozvoj a důsledkem růst kvality a efektivnosti společenské práce a výroby. V těchto podmínkách nesmírně vzrůstá úloha subjektivního, lidského faktoru, s novou naléhavostí se prosazuje nutnost důsledné realizace hlavních cílů socialismu – všestranný rozvoj všech pracujících na základě uspokojování jejich neustále rostoucích hmotných a kulturních potřeb.

Tyto charakteristické rysy období budování vyspělé socialistické společnosti, jehož základem je spojování výsledků vědeckotechnické revoluce s vymoženostmi socialismu, jsou nerozlučně spjatý s požadavkem dalšího zdokonalování celého socialistického systému řízení, jehož výchozí, základní i cílovou součástí je systém plánování.

* Jde o publikaci zpracovanou mezinárodní pracovní skupinou *Sociální plánování a prognózování* problémové komise mnohostranné spolupráce akademiků věd socialistických zemí *Evoluce sociální struktury socialistické společnosti. Sociální plánování a prognózování*. Tato publikace bude vydána nakladatelstvem Academia CSAV pod názvem *Planning and Forecasting Social Processes* a bude prezentována na IX. světovém sociologickém kongresu v Uppsale v r. 1978. Redakční radu sborníku tvoří:

dr. ing. František Kutta, DrSc. (ČSSR – odpovědný redaktor), doc. Todor Kirov, CSc. (BLR), prof. dr. Zsuzsa Fergová (MLR), prof. Lothar Hummel, DrSc. (NDR), prof. dr. Władysław Adamski (PLR), Irina Ivanovna Cangliová, DrSc. (SSSR). Protože jde o fundované shrnutí dosažených výsledků v oboru, přinášíme podrobný obsah sborníku. K tématu probíhá diskuse ve vědeckém kolegiu pro filozofii a sociologii. Její závěry budou uveřejněny ve *Filozofickém časopise*, roč. 1978.

Rozvoj socialistické rozšířené reprodukce společnosti v těchto nových podmínkách vyžaduje všestranný rozvoj komplexní péče o pracující, kteří jsou jak tvůrci, tak ovladači nové techniky a technologie, socialistické politiky a kultury, tvůrci veškerých materiálních a duchovních hodnot.

To se odráží v socialistickém systému plánování, v jehož vývoji od poloviny šedesátých let dochází k výraznému rozvoji sociálního plánování a prognózování. Vznik a rozvoj sociálního plánování a prognózování je spjat s přeměnou vědy v hlavní výrobní sílu. Cyklus velkých inovací, založený na velkých vědeckých objevch, daleko překračuje tradiční pětiletý horizont plánování. Podobně je tomu i s cykly vzdělání a kvalifikace pracujících, které se přechodem na všeobecné střední vzdělání a rychlým nárůstem nejkvalifikovanějších technických a vědeckých kádru podstatně prodlužují. Zároveň před společností vyvstává řada globálních problémů, jako je vyčerpávání energetické a surovinové základny, devastace a exhalace životního prostředí a z toho vyplývající problémy národohospodářských strukturálních přeměn a tvorby životního prostředí, které nelze řešit na základě krátkodobých plánovacích perspektiv. Proto se plánovací horizont podstatně prodlužuje a celý systém plánování obohacuje o systém sociální prognostiky a dlouhodobého plánování, na nějž navazují střednědobé (pětileté) a krátkodobé (roční) plány.

Socialistický systém řízení je založen na bezprostřední, aktivní účasti a velké iniciativě pracujících, osvobozených od vykořisťování. Proto také sociální plánování, podobně jako tomu je u socialistické racionalizace, je na jedné straně formulující se vědeckou disciplínou, na druhé straně velkým lidovým hnutím, výrazně se projevujícím v jednotlivých podnicích a oblastech, kde sami pracující jsou iniciátory tvorby sociálních programů a plánů, které komplexně doplňují plány vědeckotechnické a národohospodářské o celý komplex sociálních cílů a zdrojů jejich dosažení.

Úkolem společenskovědního výzkumu, který ve všech socialistických zemích od poloviny šedesátých let soustřeďuje prvořadou pozornost na problematiku sociálního plánování a prognózování, je zpracování jeho teorie a metodologie tak, aby sloužila k zdokonalení metodiky a praxe celého plánovacího systému. Teorie plánování a prognózování sociálních procesů je jednou z „nejmladších“ společenskovědních disciplín, se všemi „náležitými“ znaménky svého mládí, z nichž nejmarkantnější je pojmová nejednotnost a metodická mnohoznačnost přístupů, v níž se odrážejí i specifické zvláštnosti podmínek plánovitého řízení v jednotlivých socialistických zemích.

Odstranění této nejednotnosti a vytvoření přesného aparátu základních kategorií sociálního plánování a prognózování je důležitým

úkolem, právě tak jako sjednocení základních metodologických přístupů při zachování zvláštností jednotlivých metodik, odpovídajících pestrosti a bohatosti plánovaných sociálních objektů v praxi.

Dalším „mateřským znamením“ teorie sociálního plánování a prognózování je dosavadní nerozvinutost jeho informační základny, jejíž další rozvoj je závislý na systematickým budování jejich technických (počítačová základna), metodických (využití matematických a heuristických metod), organizačních (rozšíření organizačních struktur řízení o útvary sociální analýzy) a kádrových předpokladů. Rozvoj těchto podmínek je předpokladem dosahování všeobecného cíle teorie sociálního plánování a prognózování: vytvoření metodologických předpokladů rozvoje komplexního, optimálního, dlouhodobého, cílově programového systému plánování, zahrnujícího všechny rozhodující parametry společenského rozvoje z hlediska dosažení jeho komunistických cílů a maximálního využití vědeckotechnických, ekonomických a sociálně politických zdrojů.

Tyto závažné úkoly, které postavila před marxistickou společenskou vědu vůbec a sociologii zvláště sama praxe budování socialismu, není možno splnit silami jediné země, ale jedině spojeným mezinárodním úsilím vědeckých kolektivů, které ve své vědeckovýzkumné práci využijí mnohostranné výměny vědeckých, metodologických, experimentálních i praktických poznatků sociálního plánování a prognózování v jednotlivých socialistických zemích.

Proto také problematika sociálního plánování a prognózování byla zařazena do mezinárodní vědecké spolupráce mezi socialistické světové soustavy. Rozvíjející se vědeckotechnická spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci a akademií věd socialistických zemí je základem rozvoje socialistické vědeckotechnické a hospodářské integrace. Ve sféře vědeckovýzkumné práce se tento rozvoj týká jak problémů oblasti přírodních a technických věd, tak oblasti progresivně se rozvíjejících věd společenských.

Důležitou etapou v tomto mezinárodním integračním procesu bylo VIII. zasedání představitelů akademií věd socialistických zemí v říjnu 1973 ve Varšavě, na němž byl značně rozšířen počet společenskovědních úkolů řešených v rámci mnohostranné spolupráce. Jedním z konkrétních výsledků tohoto zasedání bylo vytvoření problémové komise mnohostranné spolupráce akademií věd *Rozvoj sociální struktury socialistické společnosti. Sociální plánování a prognózování*, koordinované Polskou akademií věd.

Na prvním zasedání této problémové komise v březnu 1974 ve Varšavě byla koordinace dílčího problému *Sociální plánování a prognózování* svěřena Československé akademii věd — Ústavu pro filozofii a sociologii, který je zároveň hlavním řešitelem a koordinátorem analogického hlavního úkolu, začleněného do

Státního plánu základního výzkumu ČSSR.

Účastníci 1. mezinárodního symposia nově vzniklé mezinárodní vědeckovýzkumné skupiny *Sociální plánování a prognózování*, které se konalo ve dnech 29.–31. března 1976 v zámku ČSAV v Liblicích (ČSSR), posoudili doporučení 2. zasedání problémové komise (Moskva, červen 1975), aby byl vydán a předložen IX. světovému sociologickému kongresu ve Švédsku (Uppsala 1978) mezinárodní sborník *Plánování a prognózování sociálních procesů*, rozhodli se toto doporučení realizovat a začlenili vypracování tohoto díla do svého dlouhodobého pracovního plánu.

Práce na sborníku byla orientována k cíli podat účastníkům Světového sociologického kongresu a světové veřejnosti ucelenou, koncentrovanou, komplexní informaci o rozvoji sociálního plánování a prognózování v socialistických zemích. Výsledná publikace (která je v tisku v nakladatelství ČSAV, Academia) proto zahrnuje stručnou genezi sociálního plánování, jeho teorii a metodologii, problémy sociální prognostiky, sociálního plánování na všech organizačních úrovních (národohospodářské, oblastní a podnikové) a problémy budování informační základny plánování a prognózování sociálních procesů. Představuje zevšeobecněnou informaci, odrážející v souhrnné podobě současný stav teoretického poznání a praxe plánování a prognózování sociálních procesů v zúčastněných socialistických zemích.

Celá práce je členěna do pěti tematických okruhů, v nichž členové mezinárodního týmu v jednotlivých kapitolách postihují různé aspekty problematiky:

Hlava I: *Rozvoj plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích*

Tošenko, Ž. (SSSR): Rozvoj sociálního plánování v SSSR

Rozvoj plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích

Hlava II: *Teoretické a metodologické otázky plánování a prognózování sociálních procesů*

Kutta, F. (ČSSR): Systém plánovitého řízení sociálních procesů, sociální plánování a prognózování

Čangliová, I. I. (SSSR): Metodologické aspekty teorie řízení sociálního procesu

Fergeová, Z. (MLR): Některé problémy plánování sociálních procesů

Rutkevič, M. N. (SSSR): Ekonomické a sociální plánování

Soukup, M. (ČSSR): Sociální předpoklady plánování světového společenského rozvoje

Sufin, Z. (PLR): Plánování v různých společenských systémech. Otázky teorie a praxe

Mihálik, J. (ČSSR): Některé trendy sociálního plánování v současném světě

Kulcsár, M. (MLR): Sociální plánování a právní regulace

Dikov, D. (BLR): Sociální charakter plánování kultury v Bulharské lidové republice

Hlava III: *Prognózování sociálních procesů*

Bestužev-Lada, I. V. (SSSR): Sociální prognózování jako jeden ze základních prvků sociálního plánování

Danecki, J. (PLR): Prognózy sociálního rozvoje v pracích Výboru „Polsko 2000“

Minkov, M. (BLR): Prognózování základních struktur socialistické společnosti

Tamás, P. (MLR): Sebeorganizující modely v sociálním prognózování

Adamski, W. (PLR): Vývoj potřeb a aspirací mladé generace a sociální plánování a prognózování

Hlava IV: *Sociální plánování v teritoriálních komplexech a výrobně hospodářských jednotkách*

Škaratan, O. I. (SSSR): Některé teoreticko-metodologické problémy komplexního plánování socialistického města

Preller, W.—Voigt, P. (NDR): Některé problémy plánování a řízení sociálních procesů v oblasti a městě

Hummel, L.—Pietrzynski, G. (NDR): Plánování a řízení sociálních procesů v podnicích a kombinátech NDR

Kohout, J.—Nebesky, M. (ČSSR): Metodika plánování sociálního rozvoje kolektivů pracujících v ČSSR

Hlava V: *Formování informační základny sociálního plánování a prognózování*

Preller, V. (NDR): Kvantitativní určení sociálních procesů a informační základna sociálního plánování

Atanasov, A. — Kožucharova B. (BLR): Sociologická informace při sociálním prognózování a plánování

Illner, M. (ČSSR): Metodologické otázky informační základny sociálního plánování

Pernica, V. (ČSSR): Automatizované systémy řízení a sociálního plánování

Práce je doplněna seznamem vybrané literatury k danému tématu.

*

Hlava I: *Rozvoj plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích*

Ž. T. Tošenko (SSSR): Rozvoj sociálního plánování v SSSR

Sociální plánování v SSSR má své hluboké kořeny. Vyrůstá z Marxovy a Engelsovy teorie společenského rozvoje, která je metodologickým základem vědeckého řízení. Rozhodujícím předpokladem pro přechod k plánovitému řízení sociálních procesů je socialistická revoluce, diktatura proletariátu a společenské vlastnictví výrobních prostředků.

Hned po vítězství Velké říjnové revoluce byl v SSSR vytyčen cíl vybudovat základy plánovité organizace společenských procesů, zpočátku v oblasti ekonomických vztahů. Dekretem Sovětské vlády ze 14. listopadu 1917 byla ve všech podnicích zavedena dělnická kontro-

la „výroby, nákupu a prodeje výrobků a surovin, skladování a rovněž finanční stránky“, řízená Všeruským sovětem dělnické kontroly. 2. prosince 1917 byl při Sovětu lidových komisařů vytvořen Nejvyšší sovět národního hospodářství (VSNCH) a celý systém analogických místních orgánů pověřených usměrňováním ekonomického rozvoje a koordinací činnosti různých hospodářských organizací. Vedle Nejvyššího sovětu národního hospodářství vznikaly dále Lidové komisiariáty: pro osvětu (NARKOMPROS), pro národní otázky (NARKOMNAC), pro justici, práci a další instituce pro řízení jednotlivých sociálních procesů.

Prvním perspektivním plánem společenského rozvoje byl GOELRO. Představoval ekonomický plán vybudování materiálně technické základny socialismu cestou elektrifikace země, implikoval však i hluboké přeměny společenských vztahů mezi městem a vesnicí, dělnickou třídou a rolnictvem. Jeho cílem bylo upevnění diktatury proletariátu a vítězství socialismu v Rusku.

Přístupy k plánování se výrazně změnilы přechodem na Novou ekonomickou politiku. Sám V. I. Lenin to charakterizoval takto: „Nová ekonomická politika nemění jednotný státní hospodářský plán a nepřekračuje jeho rámec, ale mění přístup k jeho uskutečňování“. Nový přístup nahrazoval direktivní administrativní pružnou hospodářskou politikou. V únoru 1921 byla při sovětu práce a obrany ustanovena Státní plánovací komise (GOSPLAN), jejímž úkolem bylo sestavovat plány ekonomického rozvoje a koordinovat je v měřítku celé země. 17. března r. 1921 byly usnesením vlády zřízeny plánovací komise ve všech lidových komisiariátech a ostatních úřadech usměrňujících rozvoj jednotlivých technických, ekonomických a sociálních aspektů života společnosti. Tak byly vytvořeny základy pro systém organizace plánování v SSSR. V prvním období stál Gosplan před řadou naléhavých problémů vyžadujících okamžité řešení. Proto byly národohospodářské plány v jednotlivých národohospodářských odvětvích sestavovány na jeden rok. Obsah plánu na léta 1921–1922 představovalo zajištění potravinové bilance; základním cílem tohoto prvního období plánování bylo obnovení předválečného ekonomického potenciálu Ruska. Postupně však – v procesu obnovy rozvráceného národního hospodářství – vznikla potřeba vypracovat perspektivní celostátní plány rozvoje celého národního hospodářství. Místo dřívějších rozdrobených výrobních plánů byla vypracována první „kontrolní čísla“ na rok 1925–1926. Soubor kontrolních čísel již vycházel z pojetí celistvosti národního hospodářství. Koncem dvacátých let začaly plány obsahovat kromě charakteristik kvantitativních i charakteristiky kvalitativní. Do kontrolních čísel vstupovaly i údaje o sociálně kulturní výstavbě a výrazněji v nich byla zakotvována potřeba komplexního rozvoje sociálně ekonomických vztahů v SSSR.

V prosinci r. 1927 schválil XV. sjezd KSSS *Direktivy pro sestavení prvního pětiletého plánu*, který již představoval program velkých sociálních přeměn v celé komplexnosti. Tento plán obsahoval kromě kvantitativních ukazatelů růstu výroby jako celku i podle odvětví, objemu investic, zvýšení produktivity práce atd. i speciální část týkající se sociálně ekonomických problémů. Tato část obsahovala charakteristiky kvalitativní: bilanci využití práce, peněžních příjmů a výdajů obyvatelstva, růst mezd, délku pracovního dne, ukazatele sociálního pojištění a sociálně kulturních opatření, rozvoje školství, zdravotnictví, bytové výstavby atd.

Druhý pětiletý plán výrazně rozšířil plánování v zemědělství, prohloubil ukazatele přípravy kádru, rozvoje vědy, školství, umění, zdravotnictví, obchodu a komunálního hospodářství. Byl rozvinut i systém ukazatelů charakterizujících rozvoj životní úrovně lidu.

V dalším rozvoji systému sociálně ekonomických ukazatelů pětiletých plánů bylo sledováno kritérium jejich optimálního výběru, upřesňování a zdokonalování. Tak byly vytvořeny podmínky pro vznik kvalitativně nového stupně národohospodářského plánování, charakterizovaného v současnosti rozvojem komplexního dlouhodobého prognózování a programování, na něž navazují střednědobé (pětileté) a realizační (roční) plány sociálně ekonomického rozvoje.

Okolnost, že sociální plánování se v podmínkách rozvinutého socialismu stalo samostatným vůdčím fenoménem společenského života, byla vyvolána objektivní zákonitostí společenského rozvoje: nesmírně vzrostly rozměry výroby, ekonomické a sociálně politické vztahy i duchovní život se staly složitějšími. Vědeckotechnická revoluce přinesla hluboké změny nejen ve vědě a technice, ale i v organizaci a veškerém sociálním životě. Do popředí vystoupily úkoly zvyšování efektivity a kvality společenské výroby a rozvoje vzdělání, vznikla nutnost rozšířit plánování na celý řetěz vztahů věda–výroba–společnost, a to počínaje plánováním vědeckých výzkumů a konče rozvojem životního způsobu. Otázky sociálního rozvoje se staly klíčovými pro zkoumání jakýchkoli stránek ekonomického rozvoje, včetně čistě výrobně technických.

Sestavování plánů sociálního rozvoje, započaté v polovině šedesátých let z iniciativy leningradských podniků, se rozšířilo do všech odvětví národního hospodářství. V současné době se v SSSR začíná rozšiřovat také sociální plánování územních celků (měst, okresů, oblastí). Stále naléhavěji se projevuje potřeba plánů sociálně ekonomického rozvoje průmyslových aglomerací a teritoriálně výrobních komplexů, kde nelze řešit technicko-ekonomické problémy, aniž by byly respektovány jejich sociální aspekty.

S rozvojem teorie a praxe sociálního plánování se objevila možnost a nutnost hlouběji proniknout do sféry sociálního života, které dříve buď vůbec nebyly postiženy plánem,

nebo jím byly postiženy jen v nepatrné míře. To se týká například otázek komunistické výchovy, sociální psychologie a boje s protisociálněskými projevy. Stále většího významu nabývá i koordinace sociálního plánování a ideologické práce.

Plánování sociálního rozvoje úzce navazuje na právě zpracovávané perspektivy rozvoje sovětské země do r. 1990.

Rozvoj plánování a prognózování sociálních procesů v socialistických zemích

Idea plánovitěho řízení sociálního rozvoje, která vznikla v lůně utopických teorií osmáctého a devatenáctého století, nabyla vědeckého charakteru až v pracích klasiků marxismu-leninismu, kteří dokazovali, že vyšší společenský řád – socialismus a komunismus musí být založen na celospolečenském plánování.

Plánovitě řízení sociálních procesů našlo své reálné vyjádření v první socialistické zemi – SSSR, a to již od samého počátku budování sovětské moci.

Dlouholetá tradice vyústila v současné době nejen ve všeobecné rozšíření sociálního plánování, ale i v komplexní perspektivní rozvíjení plánování a prognózování rozvoje vědy, techniky, ekonomických a sociálních vztahů v SSSR do r. 2000. Tyto plány a prognózy se týkají:

- zdokonalování výrobních vztahů a změn v sociální struktuře,
- rozvoje socialistického životního způsobu, uvědomění a komunistického vztahu k práci,
- změn v charakteru práce a zdokonalování jejích podmínek,
- postupného překonávání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací,
- překonávání sociálně ekonomických rozdílů mezi městem a vesnicí,
- zvýšení materiálního blahobytu lidu,
- formování a stále plnější uspokojování duchovních potřeb, zvyšování vzdělanosti a kulturní úrovně lidu,
- zlepšování ochrany zdraví obyvatelstva.

Na základě sovětských zkušeností se sociální plánování a prognózování rozvinulo i v ostatních socialistických zemích.

V *Polské lidové republice* se široce rozvinulo v celospolečenském měřítku zvláště v období 1971–1975, kdy byla vypracována řada prognóz, na jejichž základě bylo přistoupeno k sestavování programu sociálně ekonomického rozvoje země do r. 1990. V současné době jsou hlavní úkoly sociálního plánování dány řešením řady sociálních problémů spjatých se sociálně ekonomickou přestavbou zemědělství, rozšířením tržní produkce, zlepšováním bytových podmínek, rozšiřováním sociální infrastruktury, rozvojem kultury a zdokonalováním sociálních vztahů na základě socialistické demokracie.

V *Bulharské lidové republice* vznikl první sociální plán v průmyslovém podniku „Stanko Dimitrov“ v r. 1968. Jeho úspěch byl sti-

mulem k širokému zavádění plánů sociálního rozvoje v Sofii, Varně, Burgasu a Plovdivu.

Koncem r. 1975 vydala Státní plánovací komise a Ústřední rada odborů vzorovou metodiku pro sestavování plánů sociálního rozvoje pracovních kolektivů, která byla v následujícím roce ve zdokonalené formě zařazena do celostátní plánovací metodiky.

V r. 1969 byl v BLR uskutečněn první úspěšný experiment regionálního plánování v agrárně průmyslovém komplexu Slivo-Polje. Na základě zkušeností dochází pak k rozvoji sociálního plánování v městských a oblastních měřících.

V r. 1969 se začalo pracovat na prognóze základních směrů sociálně ekonomického rozvoje do r. 1990.

V *Maďarské lidové republice* byl v souvislosti se zavedením zdokonaleného systému řízení v r. 1969 ustaven *Výbor perspektivního plánování pracovních sil a životní úrovně*, složený z politiků a odborníků. Vypracoval celý systém cílů a úkolů pro zvyšování životní úrovně lidu do r. 1980. Od počátku sedmdesátých let sestavují všechny podniky své sociální plány, obsahující cíle a komplexní zdroje všestranného růstu osobnosti pracujícího člověka. Plány sociálního rozvoje v MLR obsahují i část týkající se rozvoje sociálních výdajů podniku.

Rozsáhlé experimentování v oblasti sociálního plánování přineslo řadu nových poznatků a výsledků podstatně zdokonalujících celý řídicí systém.

V *Německé demokratické republice* bylo období úspěšného sociálního rozvoje po VIII. a IX. sjezdu SEP těsně spjato se zaváděním a zdokonalováním řízení a plánování sociálních procesů v podnicích a oblastech.

Rozvoj sociálního plánování v NDR je založen na důsledně vědeckých základech. Vědecký výzkum v této oblasti je integrován a řízen *Vědeckou radou pro otázky sociální politiky a demografie*, která vytýčila tyto nejdůležitější úkoly:

- vypracování vybraných sociálně politických analýz a prognóz a cílevědomá spolupráce vědy s praxí v dlouhodobém plánování sociálně politických opatření,
- vypracování návrhů k dalšímu zdokonalování řízení, plánování a kontroly sociálních procesů v rozvinuté socialistické společnosti.

V úzké spolupráci především s ekonomickým a sociologickým výzkumem bylo systematicky zaváděno a zdokonalováno řízení a plánování sociálních procesů na celostátní i podnikové úrovni.

II. kongres marxisticko-leninské sociologie v NDR provedl v r. 1974 prvou bilanci v oblasti řízení a plánování sociálních procesů a do centra pozornosti postavil zdokonalování plánů sociálního rozvoje dělnické třídy.

Do r. 1974 byly zpracovávány experimentální plány sociálního rozvoje ve velkých podnicích lehkého a chemického průmyslu, strojírenství a loďarství. Na jejich základě byly

sociální plány zavedeny ve všech největších podnicích všech průmyslových odvětví.

Na základě usnesení IX. sjezdu SED je plánování a prognózování sociálních procesů v NDR soustředěno na 3 základní otázky:

- další uspokojování materiálních a kulturních potřeb pracujících,
- systematickou realizaci procesu sblížení tříd a vrstev sociální struktury,
- rozvoj sociálních aktivit, osobností, kolektivů a sociálních vztahů.

V *Československé socialistické republice*, podobně jako v ostatních socialistických zemích, hrají primární úlohu národohospodářské plány, v nichž výrobní a hospodářské cíle jsou podřízeny cílům společenského rozvoje.

Sociálně politickou činnost v podnicích ČSSR organizovaly a usměrňovaly od samého počátku KSC a odbory.

V roce 1972 byla při ekonomickém oddělení ÚV KSC ustavena řídicí komise pro přípravu sociálních plánů v ČSSR. Z jejího popudu byly rozpracovány problematiky sociálního plánování pověřeny v celospolečenském měřítku Státní plánovací komise a v podnicích *Federální ministerstvo práce a sociálních věcí* ve spolupráci s *Ústřední radou odborů* a *národními ministerstvy práce a sociálních věcí*.

Rozvoj sociálního plánování v podnicích ČSSR probíhá ve 2 etapách:

1) *Zavádění dlouhodobých programů péče o pracující jako předstupeň sociálního plánování.* Rada podniků tyto programy vypracovala již v letech 1971–1973. Na základě zkušeností z těchto programů vyšlo v r. 1973 usnesení vlády o zásadách a hlavních úkolech péče o pracovníky. Usnesení bylo základem rozsáhlých analýz a vypracování programů péče o pracující ve všech organizacích.

V roce 1975 bylo provedeno hodnocení experimentů se zavedením komplexních programů péče o pracující v padesáti vybraných podnicích. Úspěšnost experimentů vedla k rozšíření těchto komplexních programů do všech podniků a organizací v ČSSR. Paralelně s tímto usnesením vydala Ústřední rada odborů *Směrnice o úkolech ROH při sestavování, plnění a kontrole komplexních programů péče o pracující.*

2) *Zavádění plánů sociálního rozvoje kolektivu pracujících v podnicích a plánů sociálního rozvoje územních jednotek.* Jestliže těžší komplexních programů bylo v tradiční péči o pracovníky, známé z kolektivních smluv, pak sociální plány mají mnohem širší rozsah a hlubší obsah, zajišťující všestranný rozvoj pracujících.

Plány sociálního rozvoje kolektivu pracujících se začínají experimentálně ověřovat ve vybraných 31 organizacích od r. 1976. Je pro ně k dispozici vzorová metodika, vypracovaná Československým ústavem práce a sociálních věcí. Zároveň se experimentují sociální plány 2 okresů (Tachov a Trutnov), a

pracuje se na koncepcích sociálních plánů řady velkých měst.

Každá ze socialistických zemí řeší v procesu obohacování národohospodářského plánování o plánování sociální mnohorozměrný úkol. Rozvíjí vědeckotechnické, ekonomické a sociálně politické zdroje společenského rozvoje, kultivuje materiální a kulturní potřeby lidu, napomáhá jejich proporcionálnímu uspokojování, dosahuje zvýšení efektivnosti společenské výroby díky urychlenému rozvoji tvůrčích sil lidu, který se stává kulturně technicky a kvalifikačně vyspělejší, intelektuálně a mravně dokonalejší, fyzicky silnější, odborně dovednější, urychluje procesy sociální homogenizace společnosti jako sdružení svobodných, harmonicky rozvinutých a sociálně sobě rovných lidí, zdokonaluje společenské vztahy vzájemné soudružské spolupráce a nezištné pomoci.

Hlava II: Teoretické a metodologické otázky plánování a prognózování sociálních procesů, sociální plánování a prognózování,

F. Kutta (ČSSR): Systém plánovitého řízení sociálních procesů

je statí popisující komplexní systém řízení sociálních procesů ve vztahu k sociálnímu plánování a prognózování.

Úvodem autor rozebírá podstatu řízení, nejvyšší společenské formy pohybu hmoty, a ukazuje, že řízení je nezbytným elementem každé lidské a společenské činnosti a nese proto vždy charakteristické rysy zcela určitého společenského řádu.

Analyzuje pak *hlavní rysy řízení, vyplývající z kapitalistické rozřízené reprodukce*, jimiž jsou maximálně zisková cílová funkce; manipulační princip; despotický charakter řízení, spjatý s rostoucím odcizením práce; rozpor mezi podnikovou a monopolní plánovitostí a celospolečenskou živelností. Celý systém kapitalistického řízení proniká byrokraticko-centralistický princip. V monopolním stadiu kapitalismu dochází na bázi tvorby monopolní ceny a zisku k podlomení regulativně rovnovážné funkce tržního mechanismu a současně vnitřní rozpory vyvolané zastalými výrobními vztahy znemožňují zavést celospolečenský komplexní plán. Tak se teorie a praxe kapitalistického řízení dostává do krize, která je součástí všeobecné krize kapitalismu.

Socialismus vytváří na základě společenského vlastnictví výrobních prostředků poprvé v historii celospolečenský systém plánovitého řízení sociálních procesů.

Jednorozměrná, maximálně zisková cílová funkce je nahrazena mnohorozměrnou – neustálým uspokojováním hmotných a kulturních potřeb pracujících. Celý systém řízení je proniknut principem demokratického centralismu, který předpokládá širokou účast pracujících na řízení a organické spojení demokracie a kázně.

Socialismus si vytváří celý systém institucí spjatých s jednotlivými formami řízení. Vrcholnou formou je stranicko-politické vedení, jehož nositelem je avantgarda dělnické třídy — komunistická strana. Na základě marxistické analýzy určuje strana strategii a taktiku rozvoje společnosti a zajišťuje plnění vytyčených směrnic prostřednictvím stranických organizací na všech stupních řízení.

Další formou je státní politické řízení, jehož nositelem je socialistický stát, plnící prostřednictvím svých odborných orgánů funkce vnitropolitické a zahraničně politické, ekonomické, právní, obranné a výchovné. Stát je mocensko-řídícím orgánem lidu, bezprostředně se účastícího řízení volenými zástupci ve všech vládních orgánech, federálními počínaje a národními výbory různých stupňů konče. Jestliže na linii ministerstev převládá odpovědný a oborový vertikální princip, pak úkolem národních výborů je koordinovat řízení po vertikále a horizontále plánování a řízení všech stránek společenské existence v územních celcích.

Dalšími institucemi socialistického řízení jsou masové organizace pracujících v čele s Revolučním odborovým hnutím. Přímé formy řízení jsou spjaty s nepřímými, ekonomickými, využívajícími zákonitosti socialistického řádu a ekonomického mechanismu.

Základními elementy socialistického systému řízení sociálních procesů jsou:

1. Systém celospolečenského plánování jako nástroj vědeckého předvídání, dlouhodobého prognózování a cílevědomé regulace.

2. Systém komplexní socialistické racionalizace, která se na jedné straně opírá o rozvoj vědecké organizace práce, na druhé o velkou iniciativu pracujících. Socialistická racionalizace je mohutným nástrojem mobilizace vnitřních rezerv systému, dosahování a překračování plánem vytyčených cílů.

Autor dále charakterizuje hlavní vývojové tendence a rysy systému plánování v období budování rozvinuté socialistické společnosti. Akcelerace vědeckotechnického a ekonomického rozvoje v oblasti vědeckotechnické revoluce vede k rychlému vyčerpání klasických a extenzivních zdrojů růstu a těžiště se přenáší na zdroje intenzivní. Rozvoj efektivnosti národního hospodářství je závislý na urychlení společenského inovačního procesu, složeného ze tří cyklů:

1. věda — technika — výroba — užití,
2. věda — rozvoj kulturně technické a kvalifikační úrovně — rozvoj iniciativy pracujících,
3. věda — rozvoj organizace a řízení — rozvoj optimální kooperace práce a integrace společenských procesů.

Doba realizace velkých inovací překračuje pětiletý horizont a vyvolává nutnost dlouhodobého výhledu. Celý systém plánování se tak rozčleňuje na: 1. systém dlouhodobých prognóz, 2. systém generálních a realizačních programů, 3. systém dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých plánů. Celý systém

plánování je ovládán cílově programovým principem.

Nemalá pozornost je ve statí věnována místu sociálního plánování a prognózování v plánovacím systému. Sociální plánování v širším smyslu zahrnuje všechny stránky společenské existence, v užším smyslu — jako svého druhu analytická abstrakce — rozbor a plánování sociální stránky společenské existence. Oprávněnost užšího pojetí je dána objektivními relativními rozdíly ekonomických a sociálních objektů. Integrovanou cílovou funkcí sociálního plánování je rozvoj socialistického životního způsobu na základě optimálního rozvoje všech podmínek všestranného rozvoje člověka.

Závěrem autor charakterizuje obsah sociálního plánu z hlediska systému cílů a zdrojů. V období budování vyspělé socialistické společnosti se plánování postupně rozvíjí v komplexní systém dlouhodobého optimálního, cílově programového plánování.

I. I. Čangliová (SSSR): *Metodologické aspekty teorie řízení sociálních procesů*

Ve vrcholném období první fáze komunistické formace — rozvinutém socialismu se v plné míře realizují přednosti nového společenského řádu, které se spojují a znásobují vymoženostmi vědeckotechnické revoluce. Řízení společenského pokroku se dostává na vyšší kvalitativní úroveň v těchto směrech:

- 1) Je zvýrazněna úloha subjektivního faktoru při účasti pracujících na řízení.
- 2) Zvyšuje se vědecká fundovanost a komplexnost řízení.
- 3) Konkretizace úkolů sociálního rozvoje se harmonicky spojuje s jejich integrací do jednotných, komplexních programů vědeckotechnického a sociálního pokroku.

Teorie a metodologie plánování sociálního rozvoje sociálního pokroku musí vycházet z definice a rozboru sociálního pokroku a jeho řízení. Sociální pokrok je vzestupný rozvoj lidské společnosti od nižších stupňů a forem k vyšším. Je třeba jej zkoumat ve třech rovinách: V nejširším smyslu jako růst lidstva, jako humanizaci na základě poznání a využití výrobních zákonitostí; v užším smyslu jako uzlové dějinné body přechodu od jedné společensko-ekonomické formace ke druhé; v nejužším smyslu pak jako změny v sociálně třídní struktuře.

Obsahem sociálního pokroku v socialistických zemích je zdokonalování socialistických společenských vztahů a jejich přerůstání ve vztahy komunistické. V tomto procesu je dosahováno sociální homogenity společnosti na základě svobodného, všestranného a harmonického rozvoje osobnosti každého člověka. Dochází k překonání rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, ke stírání sociálně ekonomických rozdílů mezi městem a vesnicí, rozvíjí se proces zušlechťování potřeb, který na první místo vyzvedá potřebu tvůrčí práce jako zdroj seberealizace osobnosti. Na základě rús-

tu blahobytu v procesu rozvoje komunistickeho kolektivismu a vztahu k práci se zdokonaluje socialistický životní způsob, formuje se komunistická ideovost a jednota znalostí, přesvědčení a praktického jednání. Devizou sociálního pokroku v socialismu je strategické heslo komunismu: „Mír, práce, svoboda, rovnost, bratrství, štěstí všech národů“.

Rízení sociálního pokroku je systematické působení subjektu řízení na sociální objekt, a to také působení, které se opírá o spolehlivé vědecké poznání. V procesu řízení sociálního pokroku vystupuje *plán sociálního rozvoje* v úloze konkrétního programu. Koordinace plánů je nezbytná jak ve svém vertikálním, tak v horizontálním průřezu. Výchozím bodem sestavování plánu sociálního rozvoje je model sociální struktury řízeného objektu, založený na spolehlivé sociální informaci. Zobecnujícím kritériem sociálního pokroku je rozvoj univerzální svobody, a to: 1) ve vztahu k přírodním silám, 2) ve vztahu k sociálním silám, 3) ve vztahu ke každému člověku.

Sociální pokrok je hlavním cílem a nejvyšším kritériem vědeckotechnického a ekonomického rozvoje, který je všeobecným základem sociálního pokroku.

Přeměna vědy v bezprostřední výrobní sílu představuje trojjediný proces realizace vědeckého poznání:

- 1) v předmětných prvcích výroby,
- 2) ve vědecké organizaci práce a řízení,
- 3) v rozvoji intelektu stále většího počtu pracujících.

V podmínkách socialismu se nevyšším cílem rozvoj člověka, vytváření materiálně technické základny představuje „startovací plochu“ pro duchovní vzlet celého lidstva k výšinám humanismu, mravnosti, neomezeného poznání, krásy.

Z. Fergeová (MLR): *Některé problémy plánování sociálních procesů*

— se zvláštním zaměřením na vztahy mezi sociální politikou a sociálním plánováním.

Sociální politika je širší kategorií, která slouží přetváření sociálních vztahů v nejširším slova smyslu. Sociální plánování je prostředkem realizace sociální politiky, konkretizuje výchozí a cílové principy v konkrétním řešení tak, aby bylo dosahováno harmonie mezi cíli a ekonomickými i sociálními zdroji. V realizaci optimálních vazeb mezi sociální politikou a plánováním vzniká však řada problémů.

Především jde o problém vztahu mezi živelnými a regulovanými procesy. Živelné procesy jsou charakteristické pro ranější etapy společenského rozvoje, regulovatelné procesy pak pro socialistickou společnost, v níž se utvářejí sociální sebezpoznaní a možnosti harmonizace zájmů na základě vztahů založených na vzniku společenského vlastnictví. Autorka podrobně analyzuje různé formy centrální regulace, zejména rozlišuje regulaci,

kteřá vcelku nemění živelný charakter procesu (například právní regulace podmínek fungování volného trhu v kapitalismu) a komplexní plánovitou regulaci rozhodujících sociálních vztahů. Možnost takové plánovité regulace se vytváří pouze v socialistické společnosti, kde neexistují antagonistické sociální protiklady a zájmy jednotlivců mohou být totožné se směry vývoje určenými centrálními rozhodnutími.

V nerozvinuté socialistické společnosti má plánovitá regulace zatím určité nedostatky vyplývající z některých nerovných vztahů (různé pracovní podmínky, obsah práce, účast na řízení, úroveň znalostí atd.). Tyto rozdíly se promítají do sféry rozdělování, do systémů hodnot a zájmů, a mnohdy působí rušivě na rozhodnutí vyjadřující celospolečenské zájmy. Pro účelnou regulaci výrobních sil a ekonomiky byl vytvořen spolehlivý základ již likvidací soukromého vlastnictví. V jiných úrovních sociálního života se centrální regulace setkává s většími problémy. S prohlubováním sociální homogenity a snižováním diferencovanosti podmínek a zájmů nebudou živelné prvky, jejichž uchování je žádoucí, v rozporu se všeobecnými sociálními cíli, individuální vědomí bude v plném souladu se sociálními.

Naše společnost musí za pomoci sociální politiky a sociálního plánování řešit dříve neřešitelný úkol: napomáhat rozvoji sociálních procesů, které na základě vědomě utvářených podmínek působí na přetváření celé sociální struktury tak, aby živelné působení individuálního vědomí bylo ve stále větší míře paralelní se zaměřením všeobecného sociálního vědomí, aby byla postupně eliminována potřeba administrativní regulace.

M. N. Rutkevič (SSSR): *Ekonomické a sociální plánování*

Vstup SSSR do etapy rozvinuté socialistické společnosti je poznamenán hlubokými změnami ve sféře plánování v těchto směrech:

1) Prodlužuje se časový horizont plánování, přičemž dlouhodobé plány se spojují se střednědobými (pětiletými) a krátkodobými (ročními).

2) Zvyšuje se vědecká úroveň plánování, což se projevuje zejména ve využívání výsledků prognózování v předběžných cílových expertizách. Rozšiřuje se využití matematických metod a automatizovaných systémů řízení, což zvyšuje preciznost a realnost plánů.

3) Dále se prohlubuje základní princip socialistického řízení, demokratický centralismus. Úloha a odpovědnost centrálních orgánů při určování dlouhodobých perspektiv se zvyšuje právě tak, jako podíl nižších stupňů řízení na těchto perspektivách. Roste bezprostřední účast pracujících na řízení.

4) Plánování se stává stále komplexnějším, zahrnuje vědeckotechnickou, ekonomickou a sociální stránku rozvoje. (Program sociálního rozvoje a zvyšování životní úrovně lidu na

léta 1976–1980, přijatý XXV. sjezdem KSSS, je nedílně spjat se všemi zdroji a cíli ekonomického rozvoje).

Sféra sociálního plánování zahrnuje rozvoj osobnosti občanů socialistické společnosti na základě růstu materiálního blahobytu a kulturní úrovně, sociálního rozvoje a zdokonalení společenských vztahů a sociálně třídní struktury – s cílem dosáhnout úplné sociální rovnosti.

Sociální plánování je tudíž co nejtěsněji spjato s ekonomickým, prolíná se s ním, právě tak jako sociální vztahy vůbec vystupují v první řadě jako vztahy ekonomické a perspektivy sociálního rozvoje jsou určovány rozvojem ekonomické základny společnosti. Sociální plánování proto chápeme jako jednu stránku sociálně ekonomického plánování.

Během posledních desetiletí došlo k podstatnému rozvoji sociálního plánování a řízení sociálních procesů v několika směrech.

Za prvé byly přijaty a uskutečňují se rozsáhlé regionální programy komplexního sociálně ekonomického charakteru, spjaté s dlouhodobými plány rozvoje SSSR, jako je kultivace celin a ladem ležící půdy na východě země, ovládnutí Východní Sibiře a Dálného východu v souvislosti s budováním Bajkalsko-Amurské magistrály.

Za druhé se rozvinulo sociální plánování na nižších úrovních řízení. XXV. sjezd KSSS přijal rozhodnutí: „zlepšovat komplexní plánování ekonomického a sociálního rozvoje v podnicích, sdruženích, v okresech a městech“.

Za třetí, sociální problémy nacházejí stále širší odraz v centrálním plánování.

Sociální plánování na úrovni podniku či sdružení zdůrazňuje progresivní změny struktury pracovního kolektivu, růst materiálního blahobytu a zvyšování kulturně teoretické úrovně pracovníků, zdokonalování charakteru a obsahu práce, růst sociální aktivity a ideové zralosti pracujících.

Plánovitě řešení sociálních problémů vyžaduje „napojení“ regionálního a odvětvového plánování, překonání lokálně patriotických tendencí administrativně územních jednotek, ale i nedostatečného respektování specifiky místních podmínek. Toto „napojení“ není v rámci komplexního plánování zdaleka jednoduché. Plánování sociálního rozvoje okresů, měst a krajů je bezprostředně spjato s problémy komplexního plánování na úrovni republik a celé země, s řešením sociálních problémů v dlouhodobé perspektivě rozvoje celé socialistické společnosti.

Jedním z nejdůležitějších problémů je řízení sociálně demografických procesů, především růstu populace, který zatím probíhá ve značné míře živelně, dochází k všeobecnému snižování přirozeného přírůstku obyvatelstva. Sociologické výzkumy ukazují, že kromě ekonomické stimulace rodin s více dětmi mají největší vliv na porodnost opatření v oblasti

rozvoje dětských zařízení a opatření umožňující krácení pracovního úvazku matek.

Stále významnějším se stává problém plného využívání sociálních faktorů – především faktorů vzdělání a kvalifikace – pro urychlení ekonomického rozvoje a produktivity práce.

Sociální rezervy zvyšování zainteresovanosti pracujících na výsledcích jejich práce a zvyšování jejich kvalifikace jsou rozsáhlé a sociální plánování může v jejich odkrývání sehrát velkou roli.

M. Soukup (ČSSR): *K teorii optimálního řízení procesu společenského rozvoje*

Stať je věnována globálním problémům společenského rozvoje a jejich řešení na základě rozvoje optimálního, cílevědomého plánování a řízení.

Autor upozorňuje na dvě hlavní nebezpečí: na nebezpečí další světové války a procesů, které mohou vážně narušit rovnováhu biosféry. Analyzuje základní pokus o teoretická řešení těchto nebezpečí západními vědci a ukazuje na omezenost jejich teorií. Tato nebezpečí lze definitivně odvrátit komplexním řízením společenských procesů na základě vytvoření celosvětového systému plánování.

Vytvoření celosvětového systému řízení je možné jedině na základě všeobecného přechodu k vyššímu socialistickému společenskému řádu na základě systému dlouhodobého optimálního plánování. Programový princip, který je tomuto systému vlastní, se začíná komplexně zavádět v socialistických zemích. Některé globální programy se na základě mírového soužití ve světě začínají formovat na půdě OSN, avšak částky věnované na jejich realizaci jsou ve srovnání s náklady na zbrojení nepatrné. Je třeba dále rozvíjet tyto programy v celý systém, který by se stal základnou dalšího rozvoje mírové spolupráce a zárodečným prvkem budoucí jednotné celosvětové regulace.

Z. Sufin (PLR): *Plánování v různých společenských systémech, otázky teorie a praxe*

Stať vymezuje hlavní rozdíly v teorii a praxi plánování v kapitalismu, socialismu a rozvojových zemích.

Na základě rozboru hlavních směrů západní teorie a praxe plánování jsou charakterizovány hlavní rysy kapitalistického plánování, poznamenané omezeností praxe a soukromým vlastnictvím. Pro rozvojové země je typická velká rozdílnost a nerozvinutost plánovacích systémů, vyplývající z rozdílu politických systémů a ekonomické úrovně.

Teoretický model socialistického plánování respektuje tyto základní momenty: vymezení cílů, programování, analýzu plnění plánu. Sociální plánování představuje činnost, jež spočívá v určení obecných a speciálních cílů rozvoje společnosti nebo některé její části, ve formulování programů, jež mají zajistit

dosažení vytčených cílů, jakož i v analýze průběhu uskutečňování vytčených cílů v následující fázi plánování. Je plánováním nepřetržitým, pružným, dynamickým, mnohostranným a celistvým.

J. Mihálik (ČSSR): *Světové trendy sociálního plánování a programování*

Stat podává stručný přehled metodologie sociálního plánování a programování v socialistických, kapitalistických a rozvojových zemích.

V *socialistických zemích* jde v současné době o rozšíření národohospodářského plánování a další sociální dimenze a o rozšíření propracovaných sociálních plánů na všechny stupně společenské organizace.

V *kapitalistických zemích* nabývají pokusy o sociální plánování v podstatě formy státně-monopolistických vládních programů, které mají řešit či zmírňovat katastrofické důsledky protikladu mezi společenským charakterem výroby a soukromokapitalistickým způsobem přivlastňování. V Evropě tyto programy vyústily v sestavování celostátních plánů (Anglie, Francie, Holandsko), v USA dosud takový plán neexistuje. Všechny tyto plány však představují pouhý pokus zmodernizovat tradiční "Social Welfare" (sociální péči) na "Social Welfare Planning".

Vzhledem k prohlubujícím se sociálním problémům v *rozvojových zemích* zde vzniká v posledních letech naléhavá potřeba sociálního plánování. To však vyžaduje zkušenosti z oblasti výzkumné teoretické a metodologické, politické, sociálně ekonomické, kadrové, i z oblasti metodiky plánování. Nahromaděné sociální problémy v rozvojových zemích je možno řešit jedině na základě komplexních přístupů k plánování a řízení v měřítku celospolečenském, při plném využití bohatých zkušeností socialistických zemí.

K. Kulcsár (MLR): *Sociální plánování a právní regulace*

Jestliže v počátečních obdobích rozvoje socialismu se obecně formulované sociální cíle uskutečňují ekonomickým plánem zdrojů a „ekonomické plánování se stává hodnotou o sobě“, pak v současnosti pozorujeme „pronikání racionality, nahlížené jako sociální podmínky a sociální efektivnost, do vlastního plánování ekonomiky“. V souvislosti s tímto procesem vzniká řada problémů týkajících se pojetí ekonomické a sociální efektivnosti vztahů mezi cíli a zdroji, řízením společnosti a objektivními zákonitostmi. Plánování musí být v plném souladu se zákonitostmi společenského rozvoje a respektováním autotransformačních společenských mechanismů, přičemž ne všechny procesy jsou plánovatelné.

Právní regulace není v procesu plánování a realizace plánů neutrálním, ale aktivním racionálním prostředkem. V plánování se plně projevuje právo jako nástroj politiky,

ovlivňující činnost státu. Specifické vlastnosti jednotlivých oborů práva umožňují respektovat nejrozličnější oblasti a řešit různé problémy, přičemž „svoboda volby“ mezi různými právními obory je značně omezena a v oblasti sociálního plánování je nutno využívat všechny tyto obory jako ucelený systém.

V charakteristice právní regulace se tak objevují nové rysy, spojené s instrumentálním charakterem práva v procesu sociálně ekonomického plánování.

D. Dikov (BLR): *Sociální charakter plánování kultury v Bulharské lidové republice*

Materiální výroba je základem sociálního života a je logické, že v prvních letech po revoluci se požadavky plánovitého a proporcionálního rozvoje BLR projevovaly nejpodstatněji ve sféře materiální výroby, na jejímž základě se rozvíjí plánování národního hospodářství. V dalším rozvoji materiálních a kulturních potřeb pracujících se zákon plánovitého rozvoje rozšiřuje na veškerý sociální život. V těchto podmínkách vzrůstá význam plánování kultury jako specifické sociální sféry. Objektem plánování je tu umělecká kultura, chápána jako „produktivní lidská činnost nebo výsledky této činnosti („druhé přírody“), mající vztah k vytváření, hromadění, rozšiřování a vnímání uměleckých hodnot“.

Fungování umělecké kultury je chápáno jako interakce mezi tvorbou a jejím vnímáním, přičemž výsledkem je uchování a rozšiřování uměleckých hodnot. Z toho vyplývá základní sociologický přístup k plánování kultury uvnitř země, která má vazbu na kulturu sovětskou a kulturu ostatních socialistických zemí i ostatních národů světa. Komponenty kultury jsou dány jejím obsahem, druhem a sociální určeností. Vytvářejí určitou strukturu kultury, chápány jako systém. Systém ukazatelů těchto komponent pak tvoří – spolu s technickými prostředky řízení – informační základnu jako podmínku analýzy, prognózování a plánování kultury. Mohutný impuls k tomuto plánování daly X. a XI. sjezd Bulharské komunistické strany, které vytyčily úkol vypracovat komplexní program všeobecné estetické výchovy a organizovat celonárodní hnutí za rozvoj estetické výchovy v období budování rozvinuté socialistické společnosti.

V Bulharsku byla vypracována komplexní prognóza rozvoje kultury do r. 1980 a 1990, jejímž úkolem je zdokonalování vědecké základny plánování aplikací metodiky vypracované Ústavem kultury.

Na základě konkretizace prognostických závěrů byly rozvinuty práce na normativech perspektivního rozvoje kultury. Normativy jsou klasifikovány do 8 typů podle ekonomické a kulturní úrovně regionálních jednotek, chápáných jako ucelený systém kulturních aktivit.

Normativy se týkají potřeb v oblasti umělecké činnosti a masových informací, druhů činnosti uspokojujících tyto potřeby, jejich kadrového a materiálně technického zajištění a metod řízení kultury.

Systém normativů bude základem vypracování dynamických modelů kultury pro každý typ územního celku.

Tyto modely budou základem vypracování komplexních programů rozvoje kultury do r. 2000, které budou sloužit jako „kulturní pasport“, s nímž bude každá územní jednotka „cestovat“ do budoucnosti.

Periodicky zdokonalovaný systém prognóz, normativů a komplexních programů rozvoje kultury umožní efektivněji realizovat celospolečenské řízení kultury. Jeden ze základních problémů je vybudování moderního informačního systému pro rozvoj kultury. Na základě strukturální analýzy byl vybudován teoretický model kultury jako báze takového informačního systému, který musí být komplexní, strukturně určený a uspořádaný, otevřený vzhledem k možnostem zdokonalování a možnostem široké aplikace statisticko-matematických metod a výpočetní techniky, selektivní, polyfunkční ve smyslu možnosti využití pro všechny kulturní činnosti, adaptabilní v rámci jednotného komplexního systému informací.

Hlava III: Prognózování sociálních procesů

I. V. Bestužev-Lada (SSSR): Sociální prognózování jako jeden ze základních prvků sociálního plánování

Základní vymezení pojmů pro oblast sociálního plánování a prognózování lze shrnout zhruba takto:

Pojmy „sociální“ a „prognózování“ mají několik významů. „Sociální“ v širším smyslu, jak ho budeme chápat my, je spjato s lidskou společností v jejím nejobecnějším vymezení, s tím, co zkoumají společenské vědy. Širší pojetí dává socialistickému plánování a prognózování komplexní charakter. V užším smyslu je „sociální“ ztotožňováno se „sociologickým“.

Prognózování v širším smyslu znamená předvídaní, tj. získání jakékoli informace o budoucnosti. V užším smyslu jde o speciální vědecké zkoumání, jehož předmětem jsou konkrétní perspektivy zkoumaného jevu. V našem případě volíme tento užší význam. Předvídaní se týká tří úrovní konkretizace: 1) předvídaní všeho druhu, 2) předvídaní na úrovni předpovědi (deskriptivní-popisné), nebo na úrovni usměrňující, na úrovni řízení (prestruktivní-předpisující), 3) různé formy konkretizace na každé úrovni (předvídaní na úrovni intuice či na základě zkušenosti). Pojem „předvídaní“ ústí, jak bylo vše řečeno, v pojem „prognózování“.

Plánování je projekce lidské činnosti do budoucnosti ústící ve směrnici pro cílevědomou činnost.

Programování je určení posloupnosti konkrétních opatření pro realizaci plánů, a to buď v plánu jako celku, nebo v jeho dílčích problémových okruzích.

Projektování je sestavení konkrétních obrazů budoucnosti, konkretizace detailů plánů a programů.

Rízení ve svém celku integruje všechny čtyři pojmy.

Cíl chápeme jako ideálně předpokládaný výsledek dané činnosti.

Prognózování lze definovat jako vypracování zvláštního druhu podmíněných předpovědí, speciálních perspektiv koncepcí, paralelních kladení cílů plánování, programování, projektování a celkovému řízení, jejichž cílem je zvýšit stupeň vědecké fundovanosti, objektivnosti a efektivnosti plánů a rozhodnutí.

Konkrétní objekty sociální prognózy jsou sociální procesy: mechanismy sociální aktivity (změny v systému hodnot, potřeb, zájmů, činnosti), sociální diferenciacie (změny v systémech sociálních institucí) atd. Souhrnným předmětem sociálních prognóz je rozvoj způsobu života, který integruje všechny sociální parametry. Hranice mezi přítomností a budoucností jsou ve vědeckém zkoumání relativní, pohyblivé a vědecké disciplíny nelze uměle členit podle kritérií přítomnost-budoucnost. Proto nelze vykonstruovat zvláštní „vědu o budoucnosti“ – futurologii, která by „integrovala“ výzkum budoucnosti a ostatním vědám ponechala sféru nutnosti a přítomnosti. Prognózování, plánování či řízení nemůže být samostatnou vědou, musí však existovat věda o zákonech prognózování, plánování, řízení. Taková teorie „prognózování“ se teprve utváří, jejím hlavním úkolem je vypracovat speciální metodologii prognózování na obecně metodologické základně dialektického a historického materialismu a v těsném spojení s teorií vědeckého komunismu, s cílem zvýšit metodickou fundovanost sestavování prognóz.

Základem prognózování jsou tři vzájemně se doplňující zdroje informací:

- 1) mínění, hodnocení vývoje budoucího stavu jevu na základě zkušenosti či analogie,
- 2) hypotetické prodloužení do budoucnosti (extrapolace),
- 3) modelování budoucího stavu.

V souladu s tím existují i tři vzájemně se doplňující způsoby sestavování prognóz: pomocí anket (interview), pomocí dynamických řad ukazatelů vývoje, vytvářením prognostických modelů.

Na tomto základě se vypracovávají prognózy dvou typů:

- a) průzkumové, které prognózují vývoj jevů hypotetickým prodloužením tendencí jejich vývoje z přítomnosti do budoucnosti,
- b) normativní, které prognózují dosažení žádoucích stavů na základě předem určených sociálních norem, ideálů, cílů.

Nástin typové metodiky sestavování sociálních prognóz:

- 1) *Předběžná orientace* (charakter, měřítko, objekt, datum retrospektivy a perspektivy).
- 2) *Vytvoření základního, výchozího modelu prognózovaného jevu* metodami systémové analýzy.
- 3) *Sběr dat* (demografická, vědeckotechnická, ekonomická, sociálně politická data).
- 4) *Vytvoření průzkumového prognostického modelu* metodami extrapolace, dotazů u odborníků atd. Cílem je sestavení „stromu problémů a cílů“ daného jevu.
- 5) *Vytvoření normativního prognostického modelu* metodou normativního modelování a dotazování, na základě „stromu cílů“, jichž je třeba dosáhnout.
- 6) *Verifikace prognostické modelů kontrolními metodami*, obvykle dotazy u odborníků.
- 7) *Vypracování doporučení pro stanovení cílů, plánování, programování, projektování a řízení* vůbec na základě srovnání výsledků průzkumu a normativů „stromu problémů a cílů“.

Sociální prognózování má své zvláštnosti, ve srovnání s prognózováním vědeckotechnickým či ekonomickým má omezenější možnosti extrapolace a matematického modelování, což může být kompenzováno uplatňováním metod dotazování expertů a obyvatelstva.

Bez dalšího vývoje sociálního prognózování nelze zajistit další zvyšování úrovně fundovanosti, objektivnosti a efektivnosti sociálního plánování. Proto je nutno dále rozvíjet organické spojení mezi sociálním prognózováním a plánováním.

J. Danecki (PLR): *Prognózy sociálního rozvoje v pracích Výboru „Polsko 2000“*

Staf podává komplexní informaci o organizaci, struktuře, teoreticko-metodologických východiscích a základních problémech práce na prognózách sociálního rozvoje v Polsku.

Celková koncepce vychází z předpokladu, že proces utváření rozvinuté socialistické společnosti se bude uskutečňovat v letech 1990–2000, s podstatným zrychlením od poloviny osmdesátých let, kdy se projeví důsledky komplexních opatření poslední pětiletky.

Výbor výzkumů a prognóz se ustavil pod tlakem objektivní potřeby na základě usnesení prezidia Polské akademie věd (květen 1963) a podnětů ze strany plánovacích orgánů. Má 10 komisí a problémových skupin, které komplexně postihují hlavní směry sociálně ekonomického rozvoje, od problematiky vědeckotechnického rozvoje, přes problematiku práce a životního prostředí až po problematiku vědy, kultury, zdraví a všech podmínek všestranného rozvoje člověka. Velká pozornost je věnována mezinárodní problematice a teorii a metodologii prognózování.

Východiskem je ekonomická prognóza nechápaná jen v bilančně technickém aspektu, ale především v rozličných vazbách na mezinárodní ekonomiku a sociální rozvoj.

Úroveň společenského pokroku je postihována pomocí tří spjatých komplexů ukazatelů: 1. podmínek života obyvatelstva, 2. rozvoje a využití potenciálu lidských schopností a vědomostí, 3. rozvoje pravidel společenského soužití, které při plném využití sociální aktivity omezují možnost její realizace na úkor celospolečenských zájmů. Základem dlouhodobé strategie rozvoje je úsilí o sjednocení vysoké hospodářské dynamiky se sociálními cíli.

M. Minkov (BLR): *Prognózování základních sociálních struktur socialistické společnosti*

Sociální strukturu společnosti lze posuzovat z mnoha aspektů: 1) ze sociálně třídního, 2) politického a státního, 3) kulturně ideologického, 4) z hlediska struktury obcí, 5) demografického, 6) národnostní, etnografické a etnicko-jazykové struktury.

Nejvýznamnější je struktura sociálně třídní. Zahrnuje hierarchicky strukturovaný systém, bezprostředně spojený s výrobními vztahy lidí a utvářející se v procesu společenské reprodukce. Takové pojetí sociologické a sociálně třídní struktury, spjaté s modelem společenské reprodukce, se stalo základem sociální prognózy rozvoje Bulharska do r. 2040.

Některé závěry prognózy:

Z hlediska třídní struktury bude dělnická třída neustále jak početně, tak kvalifikačně růst a dosáhne v r. 2000 – 57,2% zaměstnaného obyvatelstva. Proporcionálně se bude rozvíjet inteligence, která vzroste z 25,1% v roce 1974 na 32% v roce 2000, kdy počet odborníků s vysokoškolským vzděláním dosáhne přibližně 10% všech zaměstnaných.

Důraz na dědičnost v reprodukci tříd neznamená, že je třeba pohyb mezi třídami omezovat. Kontinuální rozvoj reprodukce v rámci společenských tříd a skupin a mobility mezi těmito částmi sociální struktury bude ve svém úhrnu napomáhat odstraňování rozdílů mezi prací fyzickou a duševní, městem a vesnicí a přispívat k postupné homogenizaci tříd.

P. Támás (MLR): *Sebeorganizující modely v sociálním prognózování*

Prognostika jako interdisciplinární výzkumná oblast využívá celou soustavu institucí. Můžeme ji charakterizovat jako sít různých výzkumných projektů s dvěma kritérii: 1. kontrolou nad vnějším životním prostředím, na něž je možno působit podle zákonů subjektu, 2. seberealizací jako podmínkou uspokojování potřeb. První kritérium je základem prognóz technických, druhé obsahových předpovědí až utopii.

V metodice sociálního prognózování je vhodné rozlišovat 3 úrovně obrazů budouc-

nosti: normativní, strategické a operativní. Jednorozměrné obrazy je nutno nahrazovat integrovanými mnohorozměrnými. To podmiňuje i nutnost rozvoje moderních metod modelování, založených na rozpoznávání obrazců nebo na sebeorganizujících modelech.

Autor navrhuje varianty náležející k sebeorganizujícím modelům, které jsou důležité z hlediska řešení problému komplexnosti a vycházejí z teorie evolučního modelování. Tato teorie se zrodila při výzkumech umělé inteligence a její výhodou je to, že zajišťuje „svobodnou volbu“ následných rozhodnutí. S její pomocí lze zapsat a definovat takové sebeorganizující algoritmy, které v multikrokovém selektivním procesu prognózování umožňují, aby rozhodovací prahy dávaly celou řadu variant blížících se k optimu. Evoluční programování znamená modelování základních procesů přirozené evoluce, přičemž se v každém období zachovává neefektivnější organizace. V dalším zdokonalování systému můžeme získat mutace, z nichž ty, které mají nejlepší parametry, lze využít jako základ další generace programů.

Pro popis organizace se užívá aparát konečných automatů, pro konstrukci modelů je uvažována volba mezi třemi typy technik: Ivaněnkovým algoritmem MGUA (metod grupového učeta argumentov), Rosenblatovým perceptorom a Amosovými M-automaty a M-sítěmi.

Ilustrující příklady použití sebeorganizujících modelů čerpá autor z oblasti vědecké prognostiky regionálního vědeckého potenciálu.

W. Adamski (PLR): *Vývoj potřeb a aspirací mladé generace a sociální plánování a prognózování*

První část statí je věnována základním metodologickým problémům výzkumu této oblasti. Ukazuje na dva přístupy, z nichž první, tradiční, přijímá předpoklady adaptace výchovným a společenským ideálům. Druhá, dynamická orientace, rozvíjená od konce minulého desetiletí, vymezuje pojem „adaptace“ jako přizpůsobení pracovníka normám na straně jedné a přizpůsobení pracovníků požadavkům a aspiracím pracovníků na straně druhé. Toto dynamické pojetí odpovídá všeobecné tendenci přechodu mladé generace od adaptace k novátorství.

Druhá část je věnována vytvoření podmínek pro novátorství mladé generace v rovině analýzy uvnitř mladé generace a mezi generacemi. Na základě konkrétních výzkumů, které prokazují prodlužování produktivního věku mládí při pomalejším sociálním stárnutí mládeže, vymezuje autor stadium „společenského mládí“ pracovníků na dobu od 16 do 30 let.

Třetí část obsahuje analýzu početnosti, vzdělání a socializačních podmínek mladé generace jako základu společenského růstu.

Zvláště markantní je „mládnutí“ polské dělnické třídy, což nemá v historii obdoby. V r. 1960 představovala mladá generace něco málo přes polovinu celkového počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva v roce 1975 se tento její podíl zvýšil na tři čtvrtiny. Přitom došlo k podstatnému růstu kvalifikace a vzdělání a k rozvoji dělnické třídy. Mladí sociální struktury nelze považovat jen za zdroj ekonomických obtíží (pracovní místa, místa ve školách), ale především za mocný faktor novátorství.

Strukturální základ předpokladů novátorství je v Polsku dán jedinečným vztahem mezi demografickou zvláštností sociální genealogie, vzdělání a socializačních podmínek na straně jedné a sociálně profesionálními potřebami, postoji a aspiracemi na straně druhé.

Hlava IV.: *Sociální plánování v teritoriálních komplexech a výrobně hospodářských jednotkách*

O. I. Škaratan (SSSR): *Některé teoreticko-metodologické problémy komplexního plánování socialistického města*

Komplexní sociálně ekonomické plánování rozvoje měst je spojeno s novou etapou v teorii a praxi řízení socialistické společnosti, která započala v polovině šedesátých let.

V období sovětské vlády vzrostl počet městského obyvatelstva více než 5×, počátkem roku 1975 bylo v SSSR více než 2000 měst a 3700 obcí městského typu. 60 % městského obyvatelstva žije ve velkých městech. Přímé náklady na rozvoj urbanizace činily v letech 1961–1965 51 miliard rublů, v letech 1966–1970 68 miliard rublů a v letech 1971 až 1976 již více než 80 miliard rublů. Investice do výstavby největších měst představují 40 % celkového objemu investic, přičemž vzrůstá podíl na komunální výstavbu a výstavbu kulturních zařízení a služeb. Tento podíl se již téměř vyrovnal s náklady na bytovou výstavbu.

Prvním problémem v komplexu sociálně ekonomických problémů rozvoje měst je zajištění souladu mezi pracovními příležitostmi a kulturně technickou a kvalifikační strukturou pracovních sil.

Druhou skupinu problémů tvoří otázky demografické. Ve velkých městech je to pokles porodnosti, nestabilita rodiny, stárnutí obyvatelstva. V malých a středních městech se objevují problémy disproporcí mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva podle věku a pohlaví.

Tyto a další problémy je možno řešit jedině na základě rozvoje sociálního plánování měst.

Obyvatelstvo měst patří do teritoriální komunity, jejíž členové jsou spojeni pocitem společného vztahu k území, na němž žijí, a navzájem pouty vzájemného soužití. Pro řešení úkolů komplexního plánování města je nutné

vychlenit ze systému teritoriálních komunit primární komunitu, která zajišťuje směnu základních činností lidí, jejímž cílem je uspokojení jejich bytových potřeb, a stabilní sociální reprodukci. V sovětské společnosti takovými komunitami jsou: a) města, b) aglomerace (monocentrické a polycentrické), c) průmyslové zemědělské okresy.

Pro moderní plánování má rozhodující význam princip, podle něhož vytvoření maximálně příznivého životního prostředí není možné v rámci jednotlivé obce, ale jedině v rámci celého komplexu městských a venkovských obcí, při respektování okolního přírodního prostředí.

Základní sociální funkce města nebo skupinového systému osídlení je rozšířená sociálně demografická reprodukce. Sociální reprodukci rozumíme proces cyklické obnovy systému sociálních vztahů v rámci dané společenskoeconomické formace. V sociální reprodukci, která může být prostá či rozšířená, lze vymezit takové složky, jako je demografická, profesionálně kvalifikační, kulturní atd. Jestliže sociální reprodukce v kapitalismu plodí nerovnost v antagonistické podobě rozporu mezi dělnickou třídou a buržoazií, pak za socialismu je ve stále větší míře reprodukována rovnost.

Zabezpečení rozšířené ekonomické i sociální reprodukce je omezeno zdroji, které mohou být rozporné. Nejsou například vzácné případy, kdy růst produkce potřebný pro ekonomické systémy vyššího řádu brzdí úroveň sociální rozvinutosti obyvatelstva města, což zpětně omezuje sociální zdroje nutné pro plnění úkolů národohospodářského plánu. Naproti tomu jsou možné situace, kdy plánovaný růst produkce stimuluje zvyšování úrovně sociálního rozvoje obyvatelstva, což rozšiřuje sociální zdroje plnění plánovaných úkolů.

Proto integrujícím cílem komplexního plánu je převedení města do režimu koordinované ekonomické a sociální reprodukce a dosažení souladu mezi odvětvovým a teritoriálním plánováním.

Zkušenosti sociálního plánování v SSSR ukazují, že plány sociálního rozvoje, včetně rozvoje měst, se staly důležitou a efektivní pákou řízení napomáhající pohybu společnosti vpřed — ke komunismu. Zároveň se potvrzuje nutnost rozvoje teorie a metodologie sociálního plánování jako podmínky zvyšování jeho efektivnosti.

W. Preller—P. Voigt (NDR): *Některé úkoly a problémy plánování a řízení sociálních procesů v oblasti a městech*

Na základě vymezení úlohy oblasti a města jako předmětu sociálního plánování popisují autoři cíle, prostředky a metody sociologických průzkumů a základní směry plánování a řízení sociálních procesů. Vymezují hlavní úkoly vědeckého, zejména sociologického výzkumu, jejichž řešení umožňuje vypracování

sociální prognózy. Jde především o změny v obsahu a charakteru práce, o změny v sociálně třídní struktuře, o tvorbu přírodního a pracovního prostředí, rozvoj urbanizace a komunikace i o zvyšování společenské aktivity, politické, ideologické a kulturní úrovně obyvatelstva. Rostoucí sociální homogenita je závislá na vytváření optimálních podmínek pro řešení všech těchto problémů.

Autoři se dále zabývají podmínkami sociálních aktivit v pracovní době, a to především v jejich roli významného činitele formování socialistických vztahů v rodině a ve volném čase. Úroveň sociální aktivity je výrazem souladu mezi osobními a společenskými zájmy, vyvěrá ze sociální podstaty vládnoucí dělnické třídy a vztahů mezi ní a ostatními částmi sociálně třídní struktury. Sociálně strukturální rozvoj je „jádro“ sociálního plánování, jehož nedílným základem je rozvoj ekonomických vztahů.

L. Hummel—G. Pietrzynski (NDR): *Plánování a řízení sociálních procesů v podnicích a kombinátech NDR*

Stať komplexně informuje o teorii, metodologii a praxi plánování sociálních procesů v podnicích a kombinátech NDR.

Vymezuje charakter, úlohu a odpovědnost socialistických průmyslových podniků při realizaci společensko-politických požadavků rozvinuté socialistické společnosti. Zdůrazňuje nutnost harmonického plánového rozvoje všech prvků a oblastí společenského života, v němž sociální faktory v období budování rozvinuté socialistické společnosti nabývají stále většího významu. Přitom efektivnost sociálních opatření a zdrojů stále více překračuje rámec jednotlivých podniků, podniky a kombináty celých oblastí se slučují k společnému využívání zdrojů efektivnosti a zlepšování životních podmínek pracujících. Plánování a řízení sociálních procesů se ve stále větší míře stává základem využití hybných sil a předností socialismu.

Významným tématem statí je problematika vědeckotechnického pokroku, intenzifikace výroby a utváření socialistického charakteru práce. Socialistická intenzifikace je ve své podstatě hlubokým sociálně ekonomickým procesem, v němž se snoubí přednosti socialismu s výsledky vědeckotechnické revoluce. Vzájemná vazba mezi rozvojem produktivity a efektivnosti práce a rozvojem lidské osobnosti se díky plánovitému formování socialistického charakteru práce stává stěžejní otázkou socialistické intenzifikace. Tato vazba je charakterizována rostoucí úlohou subjektivního faktoru ve výrobě i řízení, stále pružnější vazbou mezi lidmi a pracovními prostředky, z čehož vyplývá i ústup „vnějších“ forem řízení ve prospěch vnitřních, vedoucích k zdokonalování vztahu k práci, k „vnitřnímu popudu“, k růstu významu motivace. Při řízení socialistické intenzifikace jako jednoty vysoké efektivnosti práce a zlep-

šování pracovních podmínek se vztah mezi vědeckou organizací práce a organizací mezilidských vztahů, mezi vzděláním, kvalifikací a prohloubením vnitřní potřeby pracovat stává stále intenzivnější a bezprostřednější. Analýza těchto vztahů je základem sociálního plánování a řízení.

Pozornost je ve stati dále věnována hlavním momentům a metodice plánování a řízení sociálních procesů v podnicích a kombinátech NDR. Dlouhodobé programy sociálního rozvoje zahrnují faktory technické a ekonomické, aspekty rozvoje sociální struktury výrobních kolektivů, včetně kvalifikační struktury, sociálních služeb a organizace, kulturních a sportovních činností, včetně rekreace. Charakteristickým rysem těchto programů je optimalizace technicko-organizačních, ekonomických a sociálních stránek společenského rozvoje na základě zdokonalování životního a pracovního prostředí. Společná práce podniků, kombinátů a územních organizací na straně jedné a státních a společenských orgánů na straně druhé napomáhá harmonickému rozvoji všech stránek společenského života a přináší stále větší užitek pro koordinovaný politický, ekonomický, kulturní a sociální rozvoj daného územního celku.

J. Kohout—M. Nebeský (ČSSR): *Metodika plánování sociálního rozvoje kolektivů pracujících v ČSSR*

Sociální plánování v Československu prochází v současné době stadiem zavádění „Programů komplexní péče o pracující“ a vzorové metodiky plánování sociálního rozvoje kolektivů pracujících.

Všechny československé podniky a instituce vypracovávají na základě usnesení vlády „Komplexní programy péče o pracující“, které jsou zaměřeny na tyto oblasti:

1. Zkvalitňování sociální struktury pracovních kolektivů.
2. Zlepšování pracovních podmínek.
3. Zlepšování životních podmínek.
4. Rozvíjení péče o skupiny pracovníků, rodinné příslušníky a důchodce.
5. Rozvoj pracovní iniciativy a zvyšování politické aktivity pracovníků.

Tyto programy, které se již plně osvědčily, jsou nižší, zárodečnou formou sociálního plánování. Vycházelo se z nich při vypracování vzorové *Metodiky plánování sociálního rozvoje pracovních kolektivů*. Tato metodika obsahuje 5 oblastí komplexních programů, šířeji koncipovaných, a šestou svodnou část: vytváření předpokladů k výchově a harmonickému rozvoji osobnosti v kolektivu.

Plán sociálního rozvoje je strukturován takto: 1) úvodní souhrnná část, 2) programové cíle, 3) soustava ukazatelů, 4) opatření k zabezpečení úkolů, 5) závěrečná část s přílohami.

Plány sociálního rozvoje kolektivů pracujících jsou experimentálně zavedeny ve 30

podnicích a VHJ a 2 územních celcích (okresech). Týkají se více než 300 tisíc pracovníků (tj. přibližně 5% pracujících v ČSSR).

Hlava V.: *Formování informační základny sociálního plánování a prognózování*

W. Preller (NDR): *Kvantitativní určení sociálních procesů a informační základna sociálního plánování*

Stať se zabývá teoreticko-metodologickou analýzou nutnosti kvantitativního určení sociálních procesů v analytické základně sociálního plánování a na tomto základě formuluje principy tvorby sociálních ukazatelů a směry a organizační zásady rozborové činnosti.

Autor zdůvodňuje nezbytnost kvantitativního určení sociálních procesů na základě budování systému ukazatelů analytické, plánovací a rozhodovací činnosti v podniku a sdružení. Analýzy slouží zároveň jako základ cílů a směrnic pro rozvoj tvořivé iniciativy pracujících pro rozvoj jejich soutěžení a účasti na řízení, zlepšení sociálních vztahů a komunikace, zvyšování vědeckosti a efektivnosti. Tyto analýzy napomáhají dosažení cílů zvyšování produktivity práce na základě efektivního využití sociálních zdrojů.

V dalších programových úvahách se autor zaměřuje na otázky centralizace evidence a decentralizace aplikace, na problémy obohacení kvantitativního určení sociálních procesů sociologickými výzkumy, na otázky účasti pracujících, odborů a jiných zájmových organizací na analytické práci atd.

Předpokladem efektivnosti analytické činnosti v oblasti sociologie jsou její vazby na analytickou činnost ostatních věd (psychologie, ergonomiky, ekonomiky práce atd.) komplexně postihující celý podnik. V této souvislosti je zdůrazněna nutnost integrace, normalizace a unifikace dat, sepětí empiricko-statistického a teoretického vyhodnocování a konečného zobecnění sociálních vazeb, které se mohou stát základnou sociálního plánování a rozhodování.

A. Atanasov—V. Kozucharova (BLR): *Sociologická informace při sociálním prognózování a plánování*

Základem předvídaní společenského vývoje, jako základu sociálního prognózování a plánování, je vědecké poznání objektivních společenských zákonitostí. Toto předvídaní lze realizovat dvojím způsobem: obecně teoretickým a konkrétním. Pro realizaci obou způsobů je nutná informace, jejímž prostřednictvím se reguluje vnitřní vývoj společenského systému:

Pro sociální informace je charakteristické, že — jde o informace o nejvyšší společenské formě pohybu hmoty a jiných formách, pokud jsou vtaženy na oběžnou dráhu společenského života,

– tyto informace odrážejí společenské vztahy mezi lidmi a jsou nejvyšším, nejsložitějším a nejobhatším typem informací.

Konkrétní druh sociálních informací se získává na základě demografických, ekonomických, historických, etnografických, sociologických a dalších výzkumů.

Na základě těchto výzkumů je možno vypracovat komplexní prognózy a plány společenského vývoje jako složitého organického systému. Přispívá k tomu sociologická informace jako samostatný druh informace sociální. Sociologie je chápána jako *věda o zákonitých vzájemných vazbách mezi základními oblastmi společenského života v procesu fungování společnosti jako jednotného organického systému*. Tyto zákonitosti a vazby formují sociologickou strukturu společnosti; informace získaná při výzkumech této struktury je sociologická.

Sociologická struktura se projevuje ve dvou aspektech:

1. jako *reálná*, která zahrnuje reálné sociální jevy a procesy,
2. jako *akumulovaná*, která odráží stránky reálné struktury ve vědomí a chování lidí.

Předpokladem jednotného systému plánování a prognózování je vybudování informační báze adekvátní sociologické struktury společnosti. K tomu je třeba vytvářet podmínky:

1. *metodologické*, spjaté s vybudováním jednotného teoretického modelu celé společnosti,
2. *programové*, spjaté se sestavením jednotných programů sociálních a sociologických výzkumů,
3. *organizační*, spjaté s realizací programů,
4. *technologické*, spjaté se zabezpečením technických a technologických podmínek zpracování informace.

Sociologický ústav Bulharské akademie věd již několik let pracuje na konstrukci jednotného systému indikátorů na základě modelu sociologické struktury.

Na základě takového informačního systému budou odhaleny nové možnosti zdokonalování prognózování a plánování sociálních procesů.

M. Illner (ČSSR): *Metodologické otázky rozvoje informační základny sociálního plánování*

Stať charakterizuje potřebu, současný stav a směry dalšího zdokonalování informační základny sociálního plánování.

Tak jako socialistické plánování nepředstavuje samostatnou plánovací soustavu, nebude se pro ně vytvářet ani nový autonomní informační systém. Jde především o sjednocení a koordinované využívání sociálních informací, které jsou většinu obsaženy v již existujících informačních soustavách a jejich další rozšíření, prohloubení a komplexní doplnění.

Informační základnu sociálního plánování lze vystihnout 4 obsahovými okruhy:

- 1) informace o životních a pracovních podmínkách lidí, včetně materiální a organizační infrastruktury,
- 2) informace o demografické, třídně sociální a socioprofesionální struktuře společnosti a o jejím uplatnění v různých životních oblastech,
- 3) informace o činnosti lidí a mezilidských vztazích,
- 4) informace o společenském vědomí.

Autor podrobně klasifikuje informační zdroje, které jsou v ČSSR k dispozici k jednotlivým uvedeným okruhům. Nejmenší možnost navázat na existující informační soustavy je v okruhu 4., kde bude třeba systematicky rozvíjet šetření demoskopického a sociologického typu. Zároveň bude třeba pokračovat v již zahájených pracích na jednotné evidenci pracujících a registrech sociálních jednotek, jako jsou obyvatelé, pracovní síly, domácnosti apod. Těžištěm budoucího vývoje bude vytvoření ucelené soustavy sociální statistiky, od níž se bude odvíjet i zdokonalování ostatních informačních soustav relevantních pro plánování sociálních procesů. Autor dále vymezuje požadavky na charakter komplexní informační základny sociálního plánování a konstatuje nutnost zpracování metod koordinace a integrace, normalizace a unifikace systému ukazatelů, které budou diferencovány podle různých linií, úrovní a časových horizontů sociálního plánování.

V. Pernica (ČSSR): *Automatizované systémy řízení a sociální plánování*

Zavádění automatických systémů řízení vytváří technickou základnu hlubšího a komplexnějšího ovládní sociálních procesů. Sociologické analýzy se zaměřují jednak na upřesnění významu a místa těchto systémů ve společenském rozvoji a na problematiku všestranného rozvoje člověka v těchto souvislostech jednak se samy stávají nástrojem sociálního plánování, prognózování a řízení.

Automatizované systémy řízení představují nový prvek v celém systému řízení, ovlivňující všechny ostatní prvky systému i jeho prostředí. Proto je při jejich budování nutno respektovat dialektickou jednotu

1. *technicko-organizační* problematiky (technická, informační a organizační schémata),
2. *přípravy operátorů a obsluh* (výběr, školení, testování atd.),
3. *přípravy uživatelů a okolí systému* z hlediska výstupu systému a optimalizace činnosti pracovníků (psychické a kvalifikační omezení, adaptace okolí apod.).

Zvláštní význam tu mají vazby projekce a realizace automatizovaných systémů řízení na sociální plány. Předpokladem jejich využití v sociálním plánování je rozvoj modelování

sociálních procesů. Zvláštní pozornost je třeba věnovat standardizaci kategorií sociálních jevů i jejich indikátorů a vypracování univerzálních softwarových systémů pro automatizaci sběru, přenosu a zpracování sociální informace. V sociální oblasti řízení se jeví účelné vypracovat tři základní dynamické modely:

1. model struktur pracovní síly, 2. model sociální struktury,
3. model životního způsobu.

Literatura

Bulharsko

- Vičev, V.: *Socialen, naučno-techničeski i npravstven progress*. Filosofská mysl, 1973, No. 7.
- Gančev, P.: *Socialnoto planirovanije*. Sofija, Partizdat 1974.
- Kirov, T.: *Suštnost, principi i funkcie na socialnoto upravljenije pri socializma*. Sofija, Izd. BKP 1970.
- Markov, M.: *Teorija na socialnoto upravlenije*. Sofija, 1975.
- Michajlov, S.: *Obščestvoto kato sociologičeska sistema* (kam voprosa za predmeta na sociologijata). Izvestija na Instituta po filosofija, t. XI, 1965.
- Michajlov, S.: *Empiričnoto sociologičesko izsledovane*. Sofija, Partizdat 1973.
- Ošavkov, Z.: *Sociologijata i socialnoto prognozirane*. Partijen život, kn. 13, 1970.
- Petrov, K.—Trajkov, St.: *Planat za socialnoto razvitiie na trudnite sajuzi*. Kolektiv i zadančito na profesionalnite sajuzi. Sofija, Partizdat 1974.
- Stajkov, V.: *Svobodno vreme i žizneno ravnišče*. Sofija, Partizdat 1973.
- Stefanov, N.: *Obščestveni nauki i socialna tehnologija*. Sofija, 1973.
- Stefanov, N.: *Aprilskata linija i socialneto upravljenije*. Sofija, 1976.
- Stefanov, N.: *Multiplikacionen podchod i efektivnost*. Sofija, 1977.
- Stefanov, N. i dr.: *Programno-celevija podchod — teorija i praktika*. Sofija, 1973.

Československo

- Duben, R.—Stíbalová, B.: *Jak budeme žít v roce 2000?* Praha, Svoboda 1976.
- Illner, M. a kol.: *Ukazatele způsobu života v československé statistice*. Praha, Ústav pro filozofii a sociologii — ČSAV 1975.
- Kohout, J.: *Sociální analýza v řízení socialistického podniku*. Praha, Práce 1976.
- Kutta, F.: *Člověk, práce, technika*. Praha, Práce 1968.
- Kutta, F.: *Problemy socialnoj i ekonomičeskoj prognostiki*. In: Obščije principy upravlenija socialističeskoj ekonomikoj i osobennosti ich primenenija v otdelnych stranach. Materialy meždunarodnogo sim-

poziuma ekonomistov stran-členov SEV i SFRJu. Moskva, 1972.

- Kutta, F.: *The Social Conditions of Solving the Crisis of the System of Organization and Management*. VII. World Congress of Sociology. Varna, 1970.
- Kutta, F.: *Naučno-techničeskaja revolucija i upravlenije*. In: Meždunarodnyj simpozium učených i specialistov stran-členov SEV i SFRJu. Naučno-techničeskaja revolucija i socialnyj progress, Sekcija 2, SEV, Moskva 1974.
- Kutta, F.: *Principles of the System of Management of Social Progresses*. VIII. World Congress of Sociology. Toronto 1974.
- Kutta, F.: *Systém řízení sociálních procesů*. Praha, Svoboda 1976.
- Kutta, F.—Soukup, M. a kol.: *Řízení v období vědeckotechnické revoluce. Principy socio-ekonomického řízení*. Praha, Svoboda 1973.
- Kutta, F.—Soukup, M. a kol.: *Sociální efektivnost a sociální plánování*. Praha, Ústav pro filozofii a sociologii — ČSAV 1975.
- Metodika plánování sociálního rozvoje podnikových kolektivů v průmyslových podnicích*. Praha, Československý výzk. ústav práce a sociálních věcí 1971.
- Mihálik, J.: *Plánovanie sociálneho rozvoja*. Bratislava, Práca 1974.
- Pisca, L.: *Sociálna politika a sociálne plánovanie*. Bratislava, Pravda 1974.
- Šulc, O.: *Abeceda prognostiky*. Praha, Státní nakladatelství technické literatury 1976.
- Wissenschaft-Ökonomie-Fortschritt*. (Herausgegeben von Lev M. Gatovskij—Fr. Kutta—Harry Maier). Berlin, Akademie-Verlag 1974.
- Wissenschaft-Produktion-Effektivität*. (Herausgegeben von Lev M. Gatovskij—Fr. Kutta—Harry Maier). Berlin, Akademie-Verlag 1975.

Německá demokratická republika

- Aufgaben und Probleme der Sozialpolitik und Demographie in der DDR*. Sitzungsbericht der AdW der DDR 18/1974. Berlin, Akademie Verlag 1974.
- Autorenkollektiv: *Aktuelle Fragen der sozialistischen Wirtschaftsführung*. In: Schriften zur sozialistischen Wirtschaftsführung. Berlin, Dietz Verlag 1973.
- Autorenkollektiv: *Leitung und Planung sozialer Prozesse im Territorium*. Teil I. und II. Rostock, Wilhelm-Pieck-Universität 1975.
- Autorenkollektiv: *Marxistisch-leninistische Sozialpolitik*. Berlin, Verlag Tribüne 1975.
- Autorenkollektiv: *Philosophie und Prognostik*. Berlin, Dietz Verlag 1968.
- Autorenkollektiv: *Probleme der Leitung und Planung sozialer Prozesse in sozialistischen Betrieben und Kombinatn der DDR*. In: Aktivität—Schöpfung—Leitung und Planung. Berlin, Dietz Verlag 1975. S. 114—129.
- Autorenkollektiv: *Sozialpolitik, Betrieb, Gewerkschaften*. Berlin, Verlag Tribune 1972.
- Autorenkollektiv: *Zur langfristigen Planung*

des volgwirtschaftlichen Reproduktionsprozesses. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1975.

Adler, F.: *Planung sozialer Prozesse*. Berlin, Verlag Die Wirtschaft 1974.

Edeling, H.: *Prognostik und Sozialismus*. Berlin, Dietz Verlag 1968.

Hummel, L.—Liemann, P.—Winkler, G.: *Zur Leitung und Planung sozialer Prozesse in Betrieben und Kombinat*. Die Wirtschaft, 1972, Nr. 2, S. 14—15.

Hummel, L.—Preller, W.: *Leitung und Planung sozialer Prozesse in Betrieben und Kombinat*. Information zur Weiterbildung auf dem Gebiet der sozialistischen Wirtschaftsführung. ZSW 1976.

Klein, D. und andere: *Futurologie und Zukunftsforschung*. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1972.

Liemann, P.: *Warum wir soziale Prozesse planen?* Einheit, 1972, H. 9, S. 1192—1198.

Schindler, J.—Sohmunk, G.—Winkler, G.: *Die Arbeits- und Lebensbedingungen planmäßig verbessern*. Berlin, Verlag Tribüne 1974.

Sozialpolitik und Demographie. Sitzungsbericht der AdW der DDR, 1974, Nr. 2. Berlin, Akademie Verlag 1974.

Maďarsko

Barna, G. (Ed.): *A jövőkutatás módszerei*. Budapest, MTA Tudománysszervezési Csoport 1973.

Fodor, J.—Haraszthy, A.—Schmidt, A. (Eds.): *Jövőkutatási fogalomtár*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1976.

Gabor, E. (Ed.): *A kíváncsi jövőtől a lehetséges jövőig*. Budapest, Gondolat Kiadó 1976.

Kornai, J.: *Anti-Equilibrium*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company 1971.

Kovács, G.: *A jövő kritikus elágazási pontjai*. Budapest, Közgazdasági és jogi kiadó 1975.

Polsko

Madej, Z.—Pajestka, J.: *Programowanie i przewidywanie przyszłości*. Warszawa, Książka i Wiedza 1968.

Pajestka, J.: *Determinanty postępu. Czynniki i współzależności rozwoju społeczno-gospodarczego*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne 1975.

Problemy prognozowania w krajach socjalistycznych. (Wyd.: Siciński, A.). Wrocław, Ossolineum 1975.

Problemy metodologii prognozowania. Wybór tekstów. (Wyd.: Siciński, A.—Gzula, J.). Warszawa, Książka i Wiedza 1976.

Prognozy rozwoju sieci osadniczej. (Wyd.: Weselowski, W.). Wrocław, Ossolineum 1971.

Prognozy rozwoju demograficznego Polski. (Wyd.: Dzienio, K.). Wrocław, Ossolineum 1971.

Prognozy rozwoju zatrudnienia i kształcenia w Polsce. (Wyd.: Dzienio, K.). Wrocław, Ossolineum 1972.

Secomski, K.: *Podstawy planowania perspektywicznego*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne 1966.

Siciński, A.: *Prognozy a nauka*. Warszawa, Książka i Wiedza 1969.

Siciński, A.: *Dziś i jutro kultury polskiej*. Warszawa, Książka i Wiedza 1975.

Sufin, Z.: *Planowanie przyszłości społeczeństwa*. Warszawa, Instytut Wydawniczy Centralnej Rady Związków Zawodowych 1975.

Spółeczny rozwój Polski w pracach prognostycznych. (Wyd.: Danecki, J.). Warszawa, Książka i Wiedza 1974.

Studia z teorii i metodologii prognozowania społecznego. Prognozowanie zachowań. (Wyd.: Siciński, A.—Raźniewski, A.). Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1976.

Sovětský svaz

Afanasjev, V. G.: *Naučnoje upravlenije obščestvom*. Moskva, Izdatelstvo političeskoj literatury 1973.

Bestužev-Lada, I. B.: *Okno v buduščee: sovremennye problemy sociálního prognozirovanija*. Moskva, Mysl 1970.

Čangli, I. I.: *Trud. Sociologičeskie problemy teorii i metodologii issledovanija*. Moskva, Nauka 1973.

Gendin, A. M.: *Predvidenije i cel v razvitii obščestva. Filosofsko - sociologičeskie aspekty sociálního prognozirovanija*. Krasnojarsk, Izdatelstvo Krasnojarskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo instituta 1970.

German, I. M.—Malcev, V. I.: *Socialnoje planirovanije v gorodskom rajone*. Saratov, Privolžskoje knižnoje izdatelstvo 1976.

Inozemceva, N. T.—Udovičenko, Ju. N.: *Socialnoje razvitije kolektiva*. Vladivostok, Daľnevostočnoje knižnoje izdatelstvo 1976.

Jelmejev, V. Ja. i dr.: *Kompleksnoje planirovanije ekonomičeskogo i socialnogo razvitija rajona*. Leningrad, Lenizdat 1972.

Kazakov, A. P. (red.): *Metodologičeskie problemy socialnogo prognozirovanija*. Leningrad, Izdatelstvo Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta 1975.

Kerimov, D. A. i dr.: *Planirovanije socialnogo razvitija kolektiva predpriatija*. Leningrad, Lenizdat 1968.

Kerimov, D. A. i dr.: *Problemy socialnogo planirovanija*. Moskva, Mysl 1974.

Klinskij, A. J.: *Planirovanije ekonomičeskogo i socialnogo razvitija*. Moskva, Mysl 1974.

Luzan, P. P.: *Planirovanije socialnogo razvitija proizvodstvennogo kolektiva*. Moskva, Mysl 1972.

Lapin, N. I. i dr.: *Teorija i praktika socialnogo planirovanija*. Moskva, Politizdat 1975.

Medvedov, V. A. (red.): *Socialno-ekonomičeskoje planirovanije i ideologičeskaja rabota*. Moskva, Mysl 1976.

Rumjanceva, T. M.: *Intervju s buduščim. Metodologičeskie problemy socialnogo prognozirovanija*. Leningrad, Lenizdat 1971.

Semeľkov, V. N.: *Proizvodstvennyj kollektiv*:

trud, sreda, vospitanije. Minsk, Belarus 1975.

Šljapentoch, V. E.: *Kak segodnja izučajut zavtra. Sovremennye metody socialnogo prognozirovanija*. Moskva, Sovetskaja Rossi-ja 1976

Toščenko, Ž. T.: *Socialnoje planirovanije*. Krasnojarsk, Krasnojarskoje knižnoje izdatel'stvo 1971.

František Kutta

Přehled sociálních charakteristik pražských obvodů

Administrativní členění hlavního města Prahy prošlo poměrně složitým vývojem. Současný stav se počal formovat po roce 1922, kdy došlo na základě zákona z roku 1920 k faktickému sjednocení řady do té doby administrativně samostatných městských částí, měst i obcí v tzv. Velkou Prahu, zahrnující přibližně 35 % dnešní rozlohy města. Správní členění Prahy po dlouhou dobu respektovalo specifika rozvoje jednotlivých částí města v 19. století i rezidua složitě historického vývoje Prahy v období feudalismu a raného

jové" části města, jejichž svazky se zázemím Prahy (často málo urbanizovaným) byly velmi těsné (obvody Praha 4, 5, 6, 8, 9, 10). I v centrálních oblastech města však byla historická specifika jednotlivých bývalých pražských čtvrtí respektována jen zčásti. Například Vinohrady, tvořící do té doby samostatnou správní jednotku, byly rozděleny mezi Prahu 1, 2, 3, 4 a 10. Podobný osud potkal i některé další části Prahy, například Nové Město. Nové správní členění umožnilo lépe využívat dochovaného bytového fondu a zmírnilo řadu historicky podmíněných disproporcí v rozvoji města. Jak z hlediska kvality bytového fondu, tak z hlediska sociálních charakteristik obyvatel jsou rozdíly mezi obvody dnes daleko menší než rozdíly mezi menšími sídelními celky, ať již jde o urbanistické obvody nebo katastry, které mají přirozeně nejužší vztah k starému administrativnímu členění.

Dnešní obvody představují výrazné urbanistické i ekonomické celky a počtem obyvatel často přesahují řadu okresních a často i krajských měst. Některé pražské obvody (Praha 2, 3, 4, 6 a 10) dosáhly již v roce 1961

Tabulka 1: Počet obyvatel podle obvodů v letech 1961—1970

Obvod	Počet obyvatel			Přírůstek — úbytek (1961 = 100 %)*	
	1961	1970	1970*	1970	1970*
Praha 1	79 581	66 079	66 079	— 17,0	— 17,0
Praha 2	106 022	92 206	92 206	— 13,0	— 13,0
Praha 3	124 035	112 146	112 146	— 9,6	— 9,6
Praha 4	133 498	190 589	193 942	+ 42,8	+ 45,3
Praha 5	99 013	88 164	112 897	— 11,0	+ 14,0
Praha 6	132 474	150 436	150 849	+ 13,6	+ 13,9
Praha 7	78 227	69 523	69 523	— 11,1	— 11,1
Praha 8	79 936	75 332	75 759	— 5,8	— 5,2
Praha 9	40 698	78 285	101 025	+ 92,4	+ 148,2
Praha 10	131 895	156 766	166 228	+ 18,9	+ 26,0
Celkem	1 005 379	1 079 526	1 140 654	+ 7,4	+ 13,5

* Včetně obcí připojených 1. 7. 1974 (v údajích za rok 1970).

kapitalismu. Teprve správní reforma z roku 1960 znamenala podstatný rozchod s předcházejícím vývojem a postavila na první místo hlediska optimalizace ekonomických i politických stránek rozvoje města, racionalizaci městské správy a možnost kompenzace kvalitativních disproporcí v životním způsobu obyvatel různých částí města, zejména v oblasti bydlení.

Velikost obvodů se výrazně zvětšila a zároveň se snížil počet administrativních jednotek uvnitř Prahy. Na místě dosavadních správních celků vzniklo deset městských obvodů, které zahrnovaly (s určitým přihlédnutím k historickému vývoji centrálních částí města) jak centrum (Praha 1, 2, 3, 7), tak i „okra-

hanice stotisícových sídelních celků. Připojením třiceti obcí v roce 1974 se výrazně zvýšil i počet obyvatel v dalších pražských obvodech, zejména v Praze 9 (viz tabulka 1).

V porovnání s rokem 1961 se počet obyvatel v Praze zvýšil o více než 135 000 osob; v různých částech města a v různých obvodech Prahy však tento pohyb nabýval zcela odlišných podob. Jestliže na jedné straně řada obvodů rychle zvyšovala počet bytů i obyvatel, a to ať již v důsledku bytové — sídlištní — výstavby nebo v souvislosti s připojením nových obcí, v jiných obvodech — zejména v rámci Prahy 1 a 2 — se počet obyvatel i počet bytů rychle snižoval.

Pražské obvody představují dnes zejména